

УДК: [37. 015. 31: 17. 022. 1]: 008: 06. 053. 52

**Г.С. ПАВЛЮК,
О.В. БЕЗКОРОВАЙНА**

ІНТЕРАКТИВНІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ ВИХОВАННЯ ГУМАННОСТІ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ

***Резюме.** Стаття присвячена аналізу проблеми виховання гуманності в дітей молодшого шкільного віку у контексті розвитку культури спілкування. Автор розглядає основні інтерактивні форми і методи виховання гуманності в молодших школярів.*

***Ключові слова:** виховання гуманності, інтерактивні форми та методи, спілкування, культура спілкування.*

Постановка проблеми. Підвищення ефективності виховання гуманності в молодших школярів залежить від цілеспрямованого впровадження інтерактивних форм та методів виховання. У пошуках шляхів оновлення форм та методів виховання гуманності в молодших школярів у контексті розвитку культури спілкування педагоги мають зупинитися на тому, що всі вони ґрунтуються на рефлексивно-вольових механізмах, які апелюють до саморозвитку, самовдосконалення, творчого становлення особистості; носять діагностичний характер, елементи співробітництва, творчого пошуку. У процесі їх проведення створюються умови для інтимно-особистісного діалогу, творчої дискусії, вільного співставлення різних точок зору, спільного пошуку істини.

При цьому учні самі обирають для себе завдання – доручення, які їх найбільше цікавлять і є особистісно значущими. Вони організують виставки власних творчих робіт, творів-роздумів, самохарактеристик; проводять конкурси творчих проєктів; готують запитання вікторин, брейн-рингів, промови на захист добра і милосердя; самопрезентації; організують зустрічі з цікавими людьми, вечори запитань і відповідей, засідання дискусійних клубів, «круглих столів» тощо; ведуть щоденник самоспостережень і саморозвитку; проводять психологічні тренінги і аутотренінги, соціально-психологічні вправи, ділові та особистісно-рольові ігри, інше.

Метою статті є розкриття інтерактивних форм та методів виховання гуманності в дітей молодшого шкільного віку у контексті розвитку культури спілкування.

Виклад основного матеріалу. До інтерактивних форм виховання гуманності в дітей молодшого шкільного віку відносяться тренінгові заняття, спрямовані на самопізнання, самовизначення та самовдосконалення особистості. Кожен з них – це наперед запланований виховний процес, призначений удосконалювати знання учнів про себе, сформувані вміння та навички самопізнання, самооцінки і самовизначення, визначити їхні цінності, ідеї, погляди, переконання, поведінку з метою зміни та оновлення. Крім того, вони сприяють розвитку здібностей пізнавати інших людей, усвідомлювати їх особистісну цінність та суспільну значущість [3, 34]. Самосприйняття і самовираження особистості під час проведення тренінгів здійснюється в процесі спілкування та взаємодії з іншими людьми. При цьому необхідно вчити молодших школярів розуміти і сприймати свою особистість через співставлення себе з іншими; сприйняття його ними через результати власної діяльності; спостереження свого внутрішнього стану; сприйняття зовнішнього образу, фізичного «Я». Тренінгові заняття сприяють формуванню позитивної «Я – концепції» молодшого школяра шляхом підвищення їхнього уявлення про свою соціальну значущість, особистісну цінність.

З метою формування гуманності молодших школярів у процесі тренінгових занять педагоги спільно з учнями визначають основні правила роботи в тренінговій групі, враховуючи особливості спілкування.

Серед них можна виділити такі:

1. щирість та довіра у спілкуванні;
2. персоніфікація висловлювань;
3. спілкування за принципом «тут і тепер»;
4. визначення сильних сторін кожної особистості;
5. неприпустимість безпосереднього оцінювання людини;
6. повага до співрозмовника;
7. визначення того, що не існує правильних або неправильних відповідей, кожна думка має право на існування;
8. активна участь всіх у спілкуванні згідно гаслу: «Слухай! Аналізуй! Дискутуй!».

Гуманізація стосунків між учасниками тренінгових занять здійснюється в кількох напрямках: а) утвердження персоніфікованого характеру взаємовідносин між вихованцями, діалогу «на рівних»; б) олюднення усіх сфер спілкування на основі ціннісного ставлення до людини; в) розвиток ефективного сприйняття особистістю іншої людини та самої себе; г) організація та стимулювання співробітництва і взаємодопомоги; д) створення сприятливого середовища для самоактуалізації та розвитку індивідуальності молодшого школяра на основі свободи вибору та волевиявлення в різних видах творчої діяльності; е) розвиток рефлексії шляхом участі у соціально-психологічних тренінгах, аутотренінгах, вправах, комунікативних іграх тощо [4, 26].

Провідне місце при цьому займає діяльність класного керівника, спрямована на те, щоб побачити в учневі людину, варту поваги, сприяти її особистісному розвитку і становленню; максимально розкрити її творчі можливості; дотримуватися у спілкуванні з нею принципу «не поряд і не над, а разом».

Стимулювання розвитку у молодших школярів таких необхідних для гуманних міжособистісних стосунків якостей, як чуйність, доброзичливість, милосердя та інші, здійснюються у процесі проведення тренінгів-символізацій та тренінгів-ототожнень. Вони забезпечують внутрішню активність молодших школярів, стимулюють їх до самовиховання шляхом самостійного застосування методики з метою розвитку загальнолюдських якостей особистості.

Бесіди на морально-етичні теми – методи, за допомогою яких здійснюється процес спілкування між суб'єктами виховання (школярем і педагогом) під час колективної діяльності чи індивідуального впливу [1, 12].

У шкільній практиці бесіда є найпопулярнішим багатоваріативним методом, гнучким засобом впливу педагога на особистість школяра і доступним для сприйняття. Використовуючи бесіду як метод, педагог має розв'язати дуже важливі завдання: навчити учнів оцінювати події, вчинки, явища суспільного життя і на цій основі формувати у школярів відповідне ставлення до навколишньої дійсності. Форма подання окремих епізодів, фактів чи явищ може бути різною. Проте вона обов'язково має спонукати школяра до роздумів, пошуку, відповідних висновків і переконань.

Бесіда (фронтальна або індивідуальна) – поширений метод виховання. Щоб фронтальна бесіда дала позитивний результат, педагог повинен: обґрунтувати тему як життєво важливу, а не надуману, формулювати запитання таким чином, щоб вони спонукали до розмови, спрямовувати розмову в конструктивне русло. Учні слід залучати до оцінювання подій, вчинків, явищ суспільного життя і формувати у них на цій основі ставлення до навколишньої дійсності, до своїх громадських і моральних обов'язків. Підсумовуючи бесіду, учитель має обґрунтувати раціональне вирішення обговорюваної проблеми, накреслити конкретну програму дій для закріплення прийнятої в результаті бесіди норми. Фронтальну бесіду можна проводити кількома етапами. На першому вихователь розкриває суть теми бесіди, її значення, відтак переходить до бесіди у формі розповіді. Розкриваючи зміст, він спирається на наявний в учнів запас уявлень і понять, який виявляє попереднім анкетуванням чи в

індивідуальною бесідою. На другому етапі він залучає до бесіди учнів, які висловили з приводу думок вихователя стосовно запропонованої теми. На підставі цих висловлювань він розкриває суть поставленої проблеми, що допомагає учням виробити певні світоглядні поняття, пов'язані з даною темою. На третьому етапі, виходячи з аналізу конкретних фактів, наголошують на дієвому характері обговорюваної проблеми, пов'язують її з поведінкою і діяльністю учнів. На четвертому – учні усвідомлюють значення розглянутої проблеми для власної поведінки [2, 127].

Діалог з дітьми є продовженням головного (другого) етапу і може відбуватись у довільній формі: запитань і відповідей, тематичних вікторин, заочної подорожі, проблемних питань тощо. Досвідчений творчий педагог з метою активізації мислення школярів використовує елементи дискусії, методи переконання і прикладу, створює умови для розвитку дитячої уяви (намалювати уявну картинку, уявити протилежну ситуацію). Щоб сильніше вплинути на емоції дітей, можна також використати художні репродукції, фрагменти музичних творів, відповідні діафільми тощо. Завдання учителя на цьому етапі – сприяти вільному вираженню учнями своїх думок, підводити їх до самостійних висновків та обґрунтувань. Наприклад, під час обговорення проблеми материнської любові доцільними будуть розповіді учнів, обговорення ситуацій, відповіді приказки і прислів'я, народні і авторські пісні. На етапі підведення підсумків особливу роль відіграє заключне слово педагога. Він узагальнює все висловлене, формулює найраціональніше, з його погляду підсумовує розв'язання обговорюваної проблеми, передбачає конкретні дії для закріплення вивченої під час бесіди норми.

При підготовці й проведенні фронтальних бесід на будь-яку тему враховували вікові особливості учнів. Так, у молодших класах доцільно проводити бесіди гуманістичного характеру: «Поважай своїх друзів», «Бережи все, що створено людською працею», «Красиве і потворне у поведінці людей», «Будь чесним і правдивим» тощо. Педагоги намагалися пов'язати зміст цих бесід з поведінкою учнів, запобігти негативним вчинкам.

З цією метою використовували випадки з життя, оповідання з дитячих газет і журналів. Під час бесід дітей привчають оцінювати достойні й недостойні вчинки персонажів оповідань. При цьому забезпечується актуалізація уваги учнів з метою підготовки їх до передбаченого обговорення життєво важливої події, факту, явища, морального вчинку, ситуації. Цей стан можна назвати підготовчим або мотиваційним. Він є дуже важливим. Від того, як він буде реалізований, залежить рівень сприйняття учнями проблеми, що обговорюється, їхньої участі у процесі спілкування. Педагог пропонує учням першоджерело – матеріал для обговорення. Цей етап є головним у бесіді. В ролі першоджерела може бути розповідь, уривок із художнього твору, кінофільм чи його фрагмент, стаття, конкретна подія, ситуація із життя школи, класу, газетна чи журнальна стаття, конкретний факт чи явище.

На етапі підведення підсумків особливу роль відіграє заключне слово педагога. Він узагальнює все висловлене, формулює найраціональніше, з його погляду підсумовує розв'язання обговорюваної проблеми, передбачає конкретні дії для закріплення вивченої під час бесіди норми. Завершити бесіду можна формулюванням однієї з біблійних моральних заповідей: «Шануй отця твого і матір твою, щоб тобі було добре і щоб ти довго прожив на землі», яку можна доповнити таким християнським повчанням: «Чини іншим так, як би ти хотів, щоб в тих самих умовах інші чинили тобі» і моральною заповіддю В.Сухомлинського: «Берегти матір – означає турбуватися про чисте джерело, з якого ти пив з часу свого першого дихання і будеш пити до останньої хвилини свого життя ...» [5, 73].

До інтерактивних форм та методів формування гуманності в молодших школярів у контексті розвитку культури спілкування також відноситься рольова гра. Це спеціально організована діяльність, що відбувається у створеній для цього ігровій ситуації. Оволодіння учнями системою цінностей – ставлень під час її проведення здійснюється через почуття, досвід, думки та дії, що проявляються при виконанні ними певних соціальних ролей або у

процесі міжособистісних стосунків. Створені для цього ігрові ситуації базуються на явищах реального життя, цікавих фактах, матеріалах, що містять певну проблему.

Наприклад, рольова гра «В гостях» передбачає формування у молодших школярів цінності іншої людини, образу «хорошого іншого», запобігання речових міжсуб'єктних відносин; боротьбу з Его-потягами вихованців тощо. Для цього створюється ситуація, у якій молодших школярів ділять на «гостей» та «господарів». «Господарі» повинні зустріти, пригостити «гостей», зробити їх візит цікавим і приємним. «Гості» в свою чергу мають привітати «господарів», підготувати їм саморобні подарунки, розповісти цікаві історії, продемонструвати свої таланти тощо. Всі учасники гри повинні вести себе ввічливо і гуманно. Водночас вони вчаться чуйності і тактовності, спілкуватися з цікавими людьми.

Висновки. Отже, виховання гуманності в молодших школярів у контексті розвитку культури спілкування є ефективним, коли добирати цікаві емоційно-насичені форми практичної реалізації виховних інваріантів. Під час їх проведення кожен учень має бути активним учасником виховного процесу. Для цього необхідно забезпечувати самостійну творчу діяльність молодших школярів; враховувати їхні творчі потреби, інтереси та захоплення; ініціативність та самостійність у визначенні виховних завдань, засобів і способів їх творчого виконання.

Водночас, важливо виробити у вихованців потребу у самовизначенні, самотворчості та самореалізації, засвоєні ними системи цінностей-ставлень; формувати у дітей позитивні риси виховної особистості, враховуючи специфіку їхнього мислення та своєрідність світосприймання; створювати умови для вільного висловлення ними своїх думок та почуттів; стимулювати до активно-творчої та результативної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безкоровайна О.В. Виховання культури особистісного самоствердження в ранньому юнацькому віці: монографія / О.В. Безкоровайна. – Рівне: РДГУ, видавець Олег Зень, 2009. – 470 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн.2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344с.
3. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: навч. посібник / С.Г. Карпенчук. – К.: Вища шк., 1997. – 304 с.
4. Лавроненко О. Формування гуманістичних цінностей – важливий аспект виховання молодших школярів / О. Лавроненко // Рідна школа. – 2004. – №7-8. – С.26-28.
5. Сухомлинський В.О. Вибр. тв. в 5-ти т. / В.О. Сухомлинський. – К., 1977. – Т.3. – 138 с.

Г.С. ПАВЛЮК, О.В. БЕЗКОРОВАЙНА. ИНТЕРАКТИВНЫЕ ФОРМЫ И МЕТОДЫ ВОСПИТАНИЯ ГУМАННОСТИ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕНИЯ

Резюме. Стаття посвящена анализу проблемы воспитания гуманности у детей младшего школьного возраста в контексте развития культуры общения. Автор рассматривает основные интерактивные формы и методы воспитания гуманности в младших школьников.

Ключевые слова: воспитание гуманности, интерактивные формы и методы, общение, культура общения.

G.S. PAVLIYK, O.V. BEZKOROVAINA. INTERACTIVE FORMS AND METHOD OF EDUCATION HUMANITY OF THE CHILDREN OF YOUNGER SCHOOL AGE IN THE CONTEXT OF DEVELOPMENT CULTURE OF INTERCOMMUNICATION

The summary. The article is devoted to the analysis the problem of education humanity of the children of younger school age in the context of development culture of intercommunication. An

author examines basic interactive forms and method of education humanity of the children of younger school age.

Key words: *education humanity, interactive forms and method, intercommunication, culture of intercommunication.*

Одержано редакцією 05.12.2013 р.